

Nr 33*Utlåtande i anledning av motioner angående de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande.*

I de likalydande motionerna I: 658 av herr *Dahlén m. fl.* och II: 851 av herr *Wedén m. fl.* yrkas att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall hemställa att en parlamentarisk utredning tillsättes under medverkan av företrädare för arbetsmarknadens parter och erforderlig expertis med uppgift att avge förslag om hur från det allmännas sida metoder att ge löntagarna andel i ett långsiktigt företagssparande kan stimuleras.

Över motionerna har utskottet inhämtat yttranden från Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och Sveriges akademikers centralorganisation (SACO).

Motionerna

Inledningsvis pekar motionärerna på de stora investeringsbehov som kommer att föreligga enligt den senaste långtidsutredningens prognos. I relation härtill sätter de sparandets utveckling. Härvidlag berörs främst de olika sparandekällornas relativa andel av det totala bruttosparandet. Enligt professor Börje Kraghs utredning »Finansiella långtidsperspektiv» (SOU 1967: 6) kommer, framhåller motionärerna, det enskilda företagssparandet sannolikt att minska kraftigt. Detta kan befaras leda till avtagande investeringsvilja och försvagad konkurrenskraft inom näringslivet.

Lösningen på kapitalbristproblemen måste, hävdar motionärerna, till stor del sökas inom företagssparandets sfär. Härvid bör man söka former som gör inte blott aktieägarna utan även företagens anställda delaktiga i den förmögenhetsbildning som under lång tid hålls kvar i företagen. En varje år kontant utbetald andel i vinst för de anställda står, framhålles det, inte i överensstämmelse med denna princip, men däremot en länge uppskjuten andel i vinst. De grunder efter vilka ett inom företagen för lång tid bundet sparande skall kunna fördelas bland de anställda säges böra i främsta rummet diskuteras av arbetsmarknadens parter. Modern databehandlingsteknik bedömes möjliggöra att den anställde utan svårighet kan behålla sitt tillgodohavande vid flyttning till annat företag. För att möta risken för förlust vid konkurser och företagsnedläggelser tänker sig motionärerna ett försäkringssystem. Det föreslagna vinstandelssystemet anses böra stimuleras genom skattemässiga särregler.

Tidigare behandling av likartade förslag

Motioner med förslag om utredning rörande vinstandelssystem har tidigare förekommit vid 1949, 1952 och 1956 års riksdagar. Samtliga har väckts från folkpartihåll, vid de båda senaste tillfällena i form av partimotioner.

I en motion 1949 föreslogs att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle hemställa om en allsidig och förutsättningslös utredning rörande principerna och metoderna för nya former av samarbete mellan arbetsmarknadens parter, närmast med sikte på i utlandet och i Sverige prövade olika system för meddelägarskap och vinstandelssystem, allt i produktionsstimulerande och för näringslivets parter vägledande syfte. Motionen avstyrktes av bl. a. arbetsmarknadens huvudorganisationer. Andra kammarens andra tillfälliga utskott (utl. 1949: 8) ställde sig likaledes negativt till förslaget och framhöll bl. a. att detta ytterst gällde ett löneproblem, som arbetsmarknadens parter borde kunna lösa utan inblandning från statens sida, i den mån en lösning krävdes. Andra kammaren avtog motionsyrkandet.

I de åren 1952 och 1956 väckta motionerna hemställdes om undersökning bl. a. av förutsättningarna dels för att genom skattereformer stimulera tillämpningen inom det enskilda näringslivet av vinstandelssystem med särskild hänsyn till angelägenheten av att främja kapitalbildning genom att bereda de anställda ökade möjligheter till sparande och uppnå större effektivitet i produktionen, dels av förutsättningarna för vinstandelssystemens tillämpning inom av det allmänna ägda företag i branscher där de befinner sig i en effektiv konkurrens med enskilda företag på lika villkor. SAF, LO och TCO — liksom flera andra remissinstanser — avvisade förslaget om en utredning av angiven innebörd, TCO dock med uttalande att organisationen inte motsatte sig en utredning. Bankoutskottet (utl. 1952: 20, 1956: 22) avstyrkte motionerna och anförde bl. a. att det borde ankomma på arbetsmarknadsparterna själva att, i den mån så ansågs påkallat, ta initiativ till att frågan om vinstandelssystem prövades. 1952 uttalade utskottet också att det finge anses tvekelaktigt om staten borde stimulera tillämpningen av vinstandelssystem genom ett så betydande avsteg från gängse skatteprinciper, att staten skulle i beskattningshänseende särskilt premiera den form av sparad inkomst som representerades av vinstandelar. En statlig stimulans av olika vinstandelssystem skulle, sade utskottet år 1956, kunna medföra en uppluckring av det tillämpade kollektivavtalssystemet och vore sannolikt inte förenlig med den solidariska lönepolitik som dittills bedrivits. Motionerna avslögs vid båda tillfällena av riksdagen.

I samtliga här angivna fall förelåg reservationer av folkpartiets företrädare i vederbörande utskott, vilka yrkade att motionerna skulle bifallas.

Remissyttrandena

SAF säger sig dela uppfattningen att företagssparandet spelar en central roll för näringslivets investeringar i forsknings- och utvecklingsverksamhet samt över huvud för investeringar med hög riskgrad och därmed ofta stor utvecklingspotential. Ett tillräckligt stort företagssparande är således, säger SAF, en nödvändig förutsättning för fortsatta ekonomiska framsteg. Minskar företagssparandets andel av det totala sparandet kommer också möjligheterna att finansiera riskbärande projekt att relativt sett minska. SAF fortsätter:

Enligt föreningens uppfattning bör den ekonomiska politiken i ökad grad inriktas på att främja näringslivets utvecklingsmöjligheter. Ett viktigt led i en sådan politik är att inflationstakten begränsas. En begränsad inflationstakt skulle bland annat skapa förutsättningar för ett lugnare förlopp av avtalsförhandlingarna mellan arbetsmarknadens parter. Vidare är det angeläget att en prioritering sker av de olika krav som kan komma att ställas på företagen och som resulterar i indirekta lönekostnadsökningar. Härutöver är det bland annat angeläget att reformer sker beträffande näringslivets finansieringsmöjligheter. Utförliga förslag i detta avseende har presenterats bland annat i Sveriges Industriförbunds och Svenska Bankföreningens gemensamma skrift »Näringslivets kapitalförsörjning» och också redovisats från näringslivets organisationer i andra sammanhang.

TCO ställer sig kritisk till motionärernas värdering av det enskilda företagssparandets betydelse. Inledningsvis framhåller TCO, att frågan om en ökning av företagssparandet kan diskuteras dels från samhällsekonomiska effektivitetssynpunkter, dels med hänsyn till de fördelningsspolitiska konsekvenserna av en sådan förändring. När det gäller effektivitetssynpunkterna kan det enligt TCO:s mening ifrågasättas om man just genom att stimulera företagssparandet vinner den största effekten i fråga om ökade investeringar. Ett stort antal faktorer vid sidan av företagets likviditet och solvens påverkar dessas investeringsbeslut, och något entydigt samband tycks inte föreligga mellan företagssparandets storlek och investeringstillväxten. TCO anför vidare:

En annan invändning som brukar resas från samhällsekonomisk synpunkt mot att en alltför stor del av sparandet sker i form av vinstackumulering är, att sparandet på detta sätt lätt hindras från att söka sig till de områden, där de mest lönsamma investeringsobjekten finns. Etablerade företag med höga vinster får större möjligheter än andra att investera, även om på deras områden avkastningen av en produktionsökning skulle vara jämförelsevis låg. Omvänt försvåras finansieringen av investeringar inom nystartade företag och inom branscher med låga vinstmarginaler, även om från samhällsekonomisk synpunkt ofta de mest lönande nytillskotten och strukturrationaliseringarna kan göras inom just dessa områden. Enligt TCO:s mening är det därför i dagens läge mer angeläget att bygga upp en fungerande och välförsedd kreditmarknad än att höja företagets internationellt sett redan tidigare höga självfinansieringsgrad.

Från facklig synpunkt måste även de fördelningspolitiska aspekterna väga mycket tungt vid en bedömning av frågan om en ökning av företags-sparandet. Från de utgångspunkter TCO har att företräda, måste en sådan ökning av företags-sparandet som innebär en minskning av löntagarnas andel av produktionsresultatet framstå som otillfredsställande. TCO instämmer därför i motionärernas bedömning, att det är en förutsättning för att företags-sparandet skall kunna ökas utan att intresse-motsättningar uppstår, att inte blott aktieägarna utan även företagets anställda blir delaktiga i för-mögenhetsbildningen.

LO kritiserar motionärernas resonemang från ungefär samma utgångs-punkter som TCO. Motionärerna tycks, säger LO, syfta till arrangemang som gynnar företags-sparandet på bekostnad av andra sparformer — och då speciellt offentligt eller i andra former åstadkommet kollektivt sparande. Härom anföres:

Att tilldela företags-sparandet — som i sin tur måste baseras på förekomst-ten av höga vinster inom det privata näringslivet — en mer dominerande roll än det nu spelar har emellertid nackdelar i flera avseenden. Det nödvän-diga riskvilliga kapitalet behöver ej uteslutande eller till övervägande del komma ur företags-sparandet. Avgörande är att ett totalt sparande åstad-kommes som är tillräckligt stort för att ge utrymme för en önskvärd inves-teringsvolym inom näringslivet och samhället. Det ekonomiska läget karak-teriseras för närvarande av god kapitaltillgång. Det är enligt LO:s mening den ekonomiska politikens uppgift att även i framtiden bereda utrymme för en erforderlig expansion av sparandet framför allt i olika kollektiva former. Med hänsyn till detta anser LO det i dagens läge ej befogat att vidta några generella åtgärder syftande till att stimulera företags-sparandet.

Vad gäller frågans fördelningspolitiska aspekt yttrar LO, att enligt dess uppfattning målmedvetna åtgärder måste vidtas för att minska den ojämna förmögenhetsfördelningen i landet och för att motverka den starka makt-koncentration som uppstått inom det privata näringslivet.

De fyra tillfrågade organisationerna tar alla avstånd från förslaget om en utredning rörande ett system med uppskjuten andel i vinst för de anställda. SAF, LO och TCO hänvisar till sina tidigare avstyrkande yttranden över motioner beträffande utredning om vinstdelningssystem.

SAF nämner att föreningen 1964 i samband med utarbetandet av rappor-ten »Samarbetet i framtidens företag» tog initiativ till en utredning om vinstdelningssystem i Sverige. Denna utredning (Norén-Trollborg: Vinst-delning och vinstandelssystem) visade att de fåtaliga försök som gjorts med vinstdelning i Sverige inte haft någon större framgång. Endast ett företag av de totalt sex som tillämpat vinstdelning ansåg sig ha haft positivt utbyte av systemet. Om vinstdelningssystem över huvud bör komma i fråga någon gång i framtiden bör, säger SAF, utformningen av sådana system tas upp till diskussion mellan parterna på arbetsmarknaden.

TCO anser likaledes att en grundläggande förutsättning för att vinstan-

delssystem över huvud taget skall kunna diskuteras är att deras utformning och innehåll regleras genom överenskommelser mellan parterna på arbetsplatsen. Organisationen säger sig inte kunna acceptera att statsmakterna genom lagstiftning binder dessa villkor, exempelvis på sätt som skett i Frankrike. Enligt TCO:s uppfattning lägger den rådande lagstiftningen inga avgörande hinder i vägen för uppgörelser om vinstandelssystem. Avslutningsvis uttalas att TCO visserligen inte vill motsätta sig en utredning men ifrågasätter om en sådan är av behovet påkallad.

LO erinrar om att organisationen tidigare i princip tagit avstånd från vinstandelssystem som är bundna till det individuella företaget och den enskilde individen. Detta innebär inte, framhålles det, att LO är ointresserad av frågan hur löntagarna skall kunna få del av förmögenhetstillväxten inom näringslivet. Något på lagstiftning baserat system för vinstdelning kan LO emellertid inte acceptera. Då ett sådant arrangemang inte heller tycks ha föresvävat motionärerna finns det, säger LO, enligt dess uppfattning inte något behov av den föreslagna utredningen.

SACO påpekar att det föreligger stora skillnader mellan olika företag med avseende på behovet av investeringar. Skall, frågar SACO, den som är anställd hos exempelvis en advokat tvingas spara lika mycket som den som arbetar i ett kapitalintensivt industriföretag? Eller skall den förre med hänsyn till det lägre investeringsbehovet få disponera över en relativt sett större del av sin totala ersättning? Även de offentliganställdas situation förtjänar, säger SACO, att begrundas i sammanhanget. SACO anför i övrigt följande kritiska synpunkter på förslaget:

SACO finner, att det av motionärerna skisserade systemet skulle innebära en form av tvångssparande med påtagliga nackdelar för de anställda. Enligt organisationens mening kan en sådan ordning inte införas utan att man inkräktar på utrymmet för framtida löneökningar. Från arbetstagersynpunkt kan det inte vara önskvärt att byta ut en likvid tillgång, som kan användas för konsumtion eller sparande efter individens eget skön, mot en mycket illikvid tillgång bunden i företaget. — — —

Att praktiskt genomföra förslaget ter sig komplicerat för både den enskilde och företagen med tanke på att sparmedlen — med undantag för årlig utdelning — förutsätts vara låsta under lång tid, varvid en stor mängd personliga tillgodohavanden hos olika företag kommer att uppstå. SACO anser, att man inte bör förringa detta problem med hänvisning till modern datateknik. En annan komplikation är att arbetstagarna riskerar att förlora sina sparmedel vid konkurser och motsvarande. För att eliminera denna risk föreslås inrättandet av ett försäkringssystem, vilket också innebär ett administrativt merarbete.

SACO uttalar till sist att organisationen gärna ser åtgärder som kan stimulera till enskilt sparande men att den samtidigt anser att den enskilde själv skall få bestämma formen härför. Envar har redan möjlighet, framhåller SACO, att frivilligt välja en form av sparande, t. ex. medlemskap i

en aktieklubb, som innebär att han blir delaktig i förmögenhetsbildningen inom näringslivet utan att därför bli bunden till ett visst företag. Den föreslagna utredningen är därför enligt SACO:s mening ej av behovet påkallad.

Utskottet

Det förslag som framläggs i motionerna är baserat på uppfattningen att det är angeläget att få till stånd ett ökat sparande inom de enskilda företagen. Motionärerna vill med andra ord skapa förutsättningar för en vidgad självfinansiering av dessa företags investeringar. Önskvärldheten härav är, såsom också framgår av remissyttrandena, ingalunda obestridd. Utskottet har senast i sitt nyligen avgivna utlåtande nr 24 varit inne på spørsmålet om vilket mått av självfinansiering som bör eftersträvas inom näringslivet och därvid understrukit att det här rör sig om en besvärlig avvägningsfråga. Att i nu förevarande sammanhang gå närmare in på denna fråga finner utskottet inte erforderligt, eftersom tyngdpunkten i motionärernas förslag uppenbarligen ligger på ett annat område.

Oavsett hur stort företagssparandet anses böra vara totalt sett kan man från fördelningspolitisk utgångspunkt hävda att icke blott de som tillskjutit kapital till ett företag utan även dettas anställda bör bli delaktiga i förmögenhetsbildningen inom företaget. Uppfattningen att så bör vara fallet tycks också ligga bakom motionärernas förslag. Frågan är då om det går att finna lämpliga metoder för att realisera ett sådant program.

Som motionärerna framhåller är en till buds stående metod att organisera ett vinstandelssystem byggt på principen att intjänt vinstandel skall tills vidare kvarstå inom företaget som ett kapitallägg till detta. Förslaget aktualiserar sålunda ett allmänt ställningstagande till principen med vinstandelssystem. Erfarenheten av sådana system i vårt land är ringa. I något enstaka fall kan dock påvisas att försök med vinstdelning bedömts positivt av berörda parter. Ett system med uppskjuten andel i vinst enligt motionärernas förslag skulle uppenbarligen, såsom remissinstanserna närmare utvecklat, medföra åtskilliga komplikationer. Det kan dock inte göras gällande att inte även ett sådant system under vissa betingelser skulle kunna fungera på ett för vederbörande parter godtagbart sätt.

Utslagsgivande för utskottets ståndpunktstagande blir emellertid icke en bedömning av det i motionerna skisserade vinstandelssystemets funktionsduglighet och av dess effekt från samhällsekonomisk och fördelningspolitisk synpunkt. I stället lägger utskottet avgörande vikt vid att förslaget avser en ändrad konstruktion av de anställdas totala arbetsersättning. Enligt en allmänt accepterad grundsats bör det då ankomma på arbetsmarknadsparterna att avgöra om det föreslagna systemet skall prövas och i så fall hur det närmare skall utformas. Arbetsmarknadens huvudorganisationer har också i

sina remissyttranden understrukit att de betraktar frågan som en rent facklig angelägenhet. Det spörsmål som under sådana omständigheter kvarstår som tänkbart ämne för en statlig utredning är närmast huruvida ett införande av det föreslagna systemet påkallar några skatterättsliga särregler. Att det inte kan bli tal om att staten skulle i beskattningshänseende premiera företagssparande av den här aktuella typen finner utskottet liksom tidigare uppenbart. Att i övrigt utreda ifrågavarande vinstandelssystemets skattemässiga aspekter kan enligt utskottets mening inte vara erforderligt så länge arbetsmarknadsparterna inte gjort några påtagliga ansatser att införa ett dylikt system.

Åberopande vad här anförts hemställer utskottet,

att riksdagen avslår motionerna I: 658 och II: 851.

Stockholm den 18 april 1968

På bankoutskottets vägnar:

C. G. REGNÉLL

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Ståhle (s), Åke Larsson (s) Palm (s)*, Lundin (s), Lundberg (h)*, Brundin (h)*, Österdahl (fp) och Wikberg (cp)*;

från a n d r a kammaren: herrar Regnéll (h), Hagnell (s)*, Berglund (fp), Franzén i Motala (s), Börjesson i Glömminge (cp), Larsson i Umeå (fp)*, Ekström i Iggesund (s) och Fridolfsson i Rödeby (s)*.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservation

av herrar *Lundberg* (h), *Brundin* (h), *Österdahl* (fp), *Wikberg* (cp), *Regnéll* (h), *Berglund* (fp), *Börjesson* i Glömminge (cp) och *Larsson* i Umeå (fp), vilka ansett att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse:

»De stora investeringsbehoven inom näringslivet nu och framgent ställer krav på ett ökat sparande. Vid sidan av sparandets totala omfattning tilldrar sig också fördelningen på olika typer av sparande ett betydande intresse. Företagssparandet och det offentliga sparandet spelar numera en dominerande roll, medan hushållssparandets andel sett i längre perspektiv har minskat. En annan sida av utvecklingen är att det enskilda sparandet har reducerats. Härigenom har makten över kapitaltillgångarna i ökad grad kon-

centrerats till samhällliga instanser, som på detta sätt fått möjlighet att öva inflytande över näringslivet.

Mot den bakgrund som här angivits står det för utskottet klart att vissa förändringar i sparandets inriktning bör eftersträvas. Företagssparandet bör stimuleras så att utrymme skapas för en tillfredsställande självfinansiering inom näringslivet. Vidare bör uppmuntran ges åt enskilda personers frivilliga sparande, så att även härigenom en motvikt skapas mot det kraftigt tilltagande offentliga sparandet. En sålunda modifierad inriktning av sparandet skulle enligt utskottets mening vara ägnad att stärka investeringsviljan inom näringslivet och ge detta ökade möjligheter att hävda sig i den hårda internationella konkurrens som nu råder.

Båda de ovan uppställda önskemålen rörande en förändrad inriktning av sparandet skulle tillgodoses om man kunde finna former för att i ökad utsträckning göra de anställda delaktiga i förmögenhetsbildningen inom företagen. En dylik ordning skulle också bidra till att stärka intressegemenskapen mellan ett företags ägare och dess anställda.

Motionärerna antyder huvudlinjerna i ett program avsett att förverkliga de här angivna tankegångarna. Deras förslag går ut på att en ny form av vinstandelssystem skall införas, byggd på principen att vinstandelarna inte omedelbart utbetalas till de anställda utan i stället under en tid får kvarstå i företaget. Rätten till det sålunda uppkomna sparkapitalet och avkastningen därav skulle kunna bibehållas vid flyttning från ett företag till ett annat, och en försäkring skulle införas till förebyggande av förlust vid konkurs eller företagsnedläggelse.

Ett grundläggande villkor för att ett system av denna art skall kunna komma till stånd är givetvis att arbetsmarknadens parter är beredda att medverka såväl på utredningsstadiet som till projektets genomförande i praktiken. Om statsmakterna uttrycker en bestämd vilja att pröva förutsättningarna för ett sådant företagssparande från de anställdas sida, t. ex. vad gäller den skattemässiga behandlingen därav, finns det enligt utskottets bedömning all anledning att räkna med att arbetsmarknadsparterna kommer att visa sig intresserade av saken. Utskottet finner det därför önskvärt, att förslaget prövas genom en parlamentarisk utredning, i vilken också företrädare för arbetsmarknadens parter och erforderlig expertis bör medverka.

Utskottet hemställer sålunda,

att riksdagen med bifall till motionerna I: 658 och II: 851 hos Kungl. Maj:t hemställer om utredning angående de anställdas andel i ett långsiktigt företagssparande i enlighet med vad utskottet ovan anförte.»